

Kamusal Alanda Kolektif Belleğin Yeniden İnşası: Kentsel Değişim Sürecinde Tarihi Mekânların Müzeye Dönüştürülmesi

Revitalising Collective Memory in the Public Space: Converting Historical Sites into Museums in the Process of Urban Change

İpek Müge ÖZGÜÇ SAKAR^{1*}, Nilüfer KART AKTAŞ^{1*}

¹İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Peyzaj Planlama ve Tasarım Anabilim Dalı, İstanbul

Eser bilgisi/Article info

Araştırma makalesi/Research article

DOI: [10.17474/artvinofd.1794409](https://doi.org/10.17474/artvinofd.1794409)

*Sorumlu yazar/Corresponding author

Nilüfer KART AKTAŞ

e-mail: niluferk@iuc.edu.tr

Gönderilme tarihi/Submission date

03.10.2025

Kabul tarihi/Acceptance date

17.04.2026

Yayınlanma tarihi/Publication date

11.05.2026

Anahtar kelimeler:

Kolektif bellek

Kamusal alan

Tarihi mekan

Yeniden işlevlendirme

Müze

İstanbul

Keywords:

Collective memory

Public space

Historical site

Refunctioning

Museum

İstanbul

Öz

Kentler, tarihsel süreç içinde hem fiziksel hem de toplumsal anlamda sürekli dönüşüm geçirir. Bu dönüşüm, kimi zaman kentsel dokunun yok olması kimi zaman ise işlevini yitirmiş tarihi yapılar gibi unsurların göz ardı edilmesi ile sonuçlanabilir. Kentleşme süreçleriyle birlikte kamusal hafızanın silikleşmesi, endüstriyel mirasın ve gündelik yaşam mekânlarının yok olması, toplumsal aidiyet duygusunu zayıflatmaktadır. Ancak, bu eski yapıların müze gibi kamusal kültürel işlevler ile yeniden kazanılması, kent ve toplum için çok yönlü faydalar sağlar. Müzeler, sadece eser sergileyen kurumlar değil, aynı zamanda ortak geçmişin, çok katmanlı kimliğin ve topluluk bilincinin yeniden üretilmesini sağlayan dinamik alanlardır. Bu makale, kolektif kültürün kamusal alanda yeniden canlandırılmasında müzelerin dönüştürücü rolünü ve özellikle atıl kalmış, bireysel mülkiyet ya da miras niteliği taşıyan alanların müze işleviyle topluma kazandırılmasının önemini İstanbul müzeleri örneği üzerinde tartışmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın amacı; fiziksel mekânda yaşanan bu gibi değişimlerin sanata, kentsel peyzaja ve topluma olan etkisinin araştırılmasıdır. Bu kapsamda özellikle son 5 yılda İstanbul'a kazandırılan kültürel ve sanatsal yapılar araştırılmış ve kente katkısı belirlenmiştir. Çalışma, nitel yöntemlerle yürütülmüş olup, literatür taraması ve gözlem yöntemiyle, örnek müzelerin analizlerini içermektedir. Bu çalışma, kentsel dönüşüm sürecinde tarihi yapıların müzeye dönüştürülmesinin, kolektif belleğin kamusal alandaki yeniden inşasında kritik bir rol üstlendiğini ortaya koymuştur. Çalışma sonucunda endüstriyel mirasın müze olarak kamuya kazandırılmasının tarihsel katmanları korumanın yanısıra, halkın gündelik hayatına nüfuz eden ve toplumsal belleği geleceğe taşıyan önemli bir rol üstlendiği saptanmıştır.

Abstract

Cities undergo constant transformation, both physically and socially, throughout history. Along with urbanisation processes, the fading of public memory, the disappearance of industrial heritage and everyday living spaces weaken the sense of social belonging. However, reclaiming these old structures for public cultural functions, such as museums, provides multifaceted benefits for the city and society. Museums are not only institutions that display artefacts, but also dynamic spaces that enable the reproduction of a shared past, a multi-layered identity, and a sense of community. This article discusses the transformative role of museums in revitalising collective culture in the public sphere and, in particular, the importance of reclaiming areas that have been left unused, are privately owned or have heritage value, and repurposing them as museums for the benefit of society, using the example of museums in Istanbul. In this context, the aim of the research is to investigate the impact of such changes in physical space on art, the urban landscape, and society. Within this scope, cultural and artistic structures added to Istanbul in the last five years have been researched, and their contribution to the city has been determined. The study was conducted using qualitative methods and includes analyses of sample museums through literature review and observation. This study reveals that the conversion of historical structures into museums during the urban transformation process plays a critical role in the reconstruction of collective memory in the public sphere. The study found that making industrial heritage accessible to the public through museums not only preserves its historical layers but also plays a significant role in shaping people's daily lives and carrying collective memory into the future.

GİRİŞ

Kentler, kendine özgü niteliklere sahip olan ve belli bir mekânda yoğunlaşmış bir yerleşim sistemi olup, karmaşık toplum yapısına sahip (Huot ve ark., 2000), insan eliyle düzenlenmiş, organize edilmiş mekânlardır. Bu organizasyon yönetsel sistemi ile üst düzeyde belli karar alıcıları ve uygulayıcıları olan, barınma, ulaşım, ticaret, eğitim ve dinlenme gibi temel faaliyetlerini gerçekleştirdikleri alanlardır. Bu alanda, insanlar tüm yaşamsal ihtiyaçlarını sağlamaktadır. Kentlerin sadece mekânsal olarak değil aynı zamanda zamansal boyutunun da önemli olduğunu, yaşayan, değişen, dönüşen her şeyin kente ilişkin (Çizgen, 1994) olduğunu söylemek mümkündür. Kent, mekânsal ve zamansal bir yapı olarak değişime açık olup, kent dokusu, sosyoekonomik, kültürel ve politik baskılar ile değişime uğramaktadır. Zaman ve eylem, kentin bütünleyici imgesinin önemli unsurlarındandır ve dolayısıyla kentler devingen ve sürekli bir değişim halindedir. Küreselleşme süreci ve modern dünyaya uyum çabaları, kentlerdeki sosyoekonomik dinamikleri de değiştirerek göç ve kentleşme olgusunu güçlendirmiş; bunun sonucunda değişen toplumsal yaşam, kentin fiziksel yapısını da yeniden biçimlenmeye itmiştir (Kahveci, 2018).

Kentsel dönüşüm, fiziksel mekânları yalnızca yeniden biçimlendirmenin yanı sıra sosyal ilişkileri, toplumsal belleği, kimliği ve kolektif kültürü de dönüştürmektedir. Kentsel dönüşüm süreci sonucunda, kentsel mekânlarda, bölgenin sahip olduğu dokuya uygun olmayan yapılaşmalar oluşurken, zamanında kente ekonomik, estetik, işlevsel ve görsel değer katan birçok tarihi mekân da atıl kalmaktadır. Tarihi mekânların atıl kalması, kent belleği ve kolektif kimlik açısından kayıplara neden olabilmektedir. Bu nedenle tarihi mekanların yeniden işlevlendirilmesi, yeniden canlandırılması ve kent hayatına dâhil edilmesi son derece önemlidir. Ayrıca, modern kent planlama uygulamaları sıklıkla mekânsal verimlilik, estetik sunum ve ekonomik getiriler üzerinde odaklanmakta; bu durum kimlik krizleri, aidiyet zayıflaması ve kültürel sürekliliğin kaybı gibi sorunlara yol açabilmektedir (Gökçen, 2018; Morea ve Chiesa, 2024). Toplumsal etkileşimin ve kolektif belleğin somutlaştığı alanlar ise kamusal alanlardır. Bu nedenle, kamusal sanat projeleri mekânın yeniden yorumlanması ve kolektif belleğin yeniden yapılandırılması için bir araç olarak görülmektedir. Kültür temelli kentsel dönüşüm yaklaşımları, sürdürülebilir kent gelişiminde yalnızca fiziksel yenilemeyi değil, aynı zamanda toplumsal bütünleşmeyi ve kültürel sürekliliği de destekleyen temel araçlar olarak değerlendirilmektedir (UNESCO, 2021).

Kolektif belleğin oluşumu hem fiziksel çevreye hem de kullanıcıların mekâna yüklediği duygusal ve kültürel anlamlara bağlıdır; bu nedenle kamusal kültür mekânlarının tasarımı kentlilerin aidiyet ve ilgi geliştireceği deneyimleri desteklemelidir (Chavoshi ve ark., 2024).

Li ve ark., (2021) yaptıkları bir çalışmada, son dönem miras çalışmalarında, yeniden işlevlendirme süreçlerinde insan odaklı yaklaşımın belirleyici olduğunu; karar alma, kullanım ve mekânsal organizasyon süreçlerine farklı toplumsal aktörlerin dahil edilmesinin sürdürülebilir koruma açısından kritik olduğunu belirtmişlerdir.

Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi, yalnızca fiziksel koruma sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda bu yapıların güncel toplumsal ihtiyaçlara cevap veren işlevlerle yeniden anlamlandırılmasını mümkün kılmaktadır (Méraı ve ark., 2022). Ayrıca, güncel literatür, tarihî yapıların yeniden işlevlendirilmesinde başarının yalnızca fiziksel koruma ile sınırlı olmadığını; sosyo-

kültürel, ekonomik, işlevsel, yönetsel ve özgünlük temelli çok boyutlu ölçütler üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Vafaie ve ark., 2023).

Son yıllarda özellikle metropoliten kentlerde hızlı yaşam biçimleri, erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik problemleri neticesinde otomobil bağımlılığı, fiziksel hareketsizlik, yetersiz açık ve yeşil alanlar gibi sorunlar neticesinde kentli, farkedilir biçimde artan, diyabet, obezite ve depresyon gibi birçok sağlık problemleri yaşamaktadır (Steptoe ve Feldman, 2001; Balfour ve Kaplan, 2002; Handy ve ark., 2002; Weaver ve ark, 2002; Weich ve ark, 2002; Silver ve ark., 2002; Semenza, 2003). Kentsel çevrenin fiziksel özellikleri, kent sakinlerinin yaşama ve çalışma biçimleri, hareketlilik ve sosyal etkileşimler üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Bu nedenle kentlerde insanların ortak paylaşımlarda bulunduğu, her yaş grubu ve her statüden kentlinin biraraya geldiği dinlenme, eğlenme, rekreasyonel ihtiyaçlarını gerçekleştirdiği ve sosyalleştiği, parklar, meydanlar, sokaklar, kültürel mekânlar, müzeler gibi kamusal alanlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Atıl kalmış alanların müzeye dönüştürülmesi, kişisel tarihin toplumsal hafızaya eklenmesi anlamına gelir. Bu yaklaşım, hem mekânsal sürdürülebilirliği hem de kültürel mirasın demokratik paylaşımını mümkün kılar. Kolektif kültür, toplumun ortak değerleri, ritüelleri (ayinleri) ve mekânsal deneyimlerinin toplamıdır. Modern kentleşme ve neoliberal planlama anlayışı, bu kolektif belleği çoğu zaman arka plana itmektedir. Bu bağlamda, tarihi alanların koruma-kullanma dengesi gözetilerek yeniden işlevlendirilmesi, kültürel sürekliliğin sağlanmasında önemli bir araç olup, müzeye dönüştürme ise bu sürecin en görünür ve toplumsal katılımı en yüksek biçimlerinden biri olmakta ve geçmiş ile gelecek arasında köprü kurarak bu belleği kamusal alanda canlı tutmaktadır. Özellikle kullanılmayan endüstriyel yapılar, tarihi konutlar ve terk edilmiş üretim alanları, dönüştürüldüklerinde sergi alanı olarak kullanılmalarının yanında, bir toplumsal buluşma mekânı hâline de gelmektedir.

Bu çalışma, kolektif kültürün günümüz kentlerinde nasıl yeniden canlandırılabilirliğini, tarihi alanların yeniden işlevlendirilmesi yoluyla ele almaktadır. Dünyanın farklı kentlerinde terk edilmiş endüstri yapılarının, anıtsal binaların veya geleneksel yaşam alanlarının müzelere dönüştürülmesi; geçmişin mirasını korurken çağdaş toplumsal belleğe katkıda bulunur. Çalışma, bu dönüşümün toplumsal ve mekânsal etkilerini tartışmakta; seçili örneklerle kuramsal bir çerçeve önermektedir.

Kentsel Mekânda Kamusal Alan, Sanat ve Müze İlişkisi

Kentler, pek çok açıdan zengin bir çeşitliliğe sahip olan, yaşamın sürekli akış halinde olduğu kimi zaman sakin ama genellikle bu çeşitliliğin getirisi olarak karmaşanın ve karışıklığın söz konusu olduğu yerlerdir. Gerz (2007), günümüz kentlerinde yaşam temposu böylesine hız kazanmışken, sanatın bu duruma kayıtsız kalınmasının mümkün olmadığından bahsetmektedir.

Özsavaş Uluçay (2017), yaptığı çalışmada sanatın ve mekânın, yaratıcı ifadenin iki farklı alanda ortaya çıkan biçimleri olduğunu; mekânın sanatla iç içe geçerek bir bütün olarak sanat eserine dönüşebildiğini ifade etmektedir. Mekânın bir sanat eserine dönüşmesi, tasarım ile sanatın birbirinden ayrı düşünülmemesi gerektiğini göstermektedir.

Çağdaş müzecilik bağlamında tarihî yapıların sergi ve müze mekânına dönüştürülmesi, yapının bağlamsal ve tarihsel katmanlarını görünür kılarak mekânsal aidiyeti güçlendirmekte ve kentsel belleğin sürekliliğini desteklemektedir (Sayıcı ve ark., 2025). Sanatın kentsel mekânlarda sergilenmesi için olanak sağlayan kamusal alanlar, kentsel doku içerisinde önemli bir yere sahiptir. Kentsel açık ve yeşil alanlarda doğayla uyum içinde gerçekleştirilen sanatsal uygulamalar, bu alanları sanatın sergilenebileceği elverişli mekânlara dönüştürmekte; adeta bir açık hava galerisi niteliği kazandırarak kent sakinlerinin yaşadıkları çevrede sanatla doğrudan karşılaşmalarına olanak vermektedir (Altıntaş ve Eliri, 2012). Yaşam ve sanat arasında birebir örtüşme bulunmaktadır. Bir konu/objenin vb. kültürel hale gelmesi, gündelik hayata dâhil edilmesi ile kent yaşamı ve sanat bütünleşmektedir. Dolayısıyla kentsel yaşam ve sanat sürekli olarak birbirinden etkilenen kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Featherstone, 2025). Özellikle kent yaşamına dâhil edilen, kültürel mekânlarla iç içe kurgulanan yeni nesil müzeler kentliyi sanat ile buluşmada adete zorlamaktadır. Kamusal sanat; sokak enstalasyonları, duvar resimleri (mural), heykel, performans, interaktif ve katılımcı projeler gibi biçimlerde ortaya çıkar. Sanat, toplumsal aidiyet, görünürlük, kamusal katılım gibi değerlere hizmet etmektedir.

Müzeler, toplumun değişik kesimlerini buluşturan; bireylerin estetik anlayışlarını ve dünyaya bakış biçimlerini etkileyen mekânlar olarak kentsel yaşamın vazgeçilmez unsurlarından biri olmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak ise müze kurumunun ve müzecilik mesleğinin öncelikle topluma karşı sorumluluk taşıması gerektiği sürekli vurgulanmış ve bu yaklaşımın önemi genel kabul görmüştür (İnal, 2001). Müzelerin toplumsal misyonlarının belirlenmesi toplumu dönüştürme potansiyellerinin harekete geçmesine neden olmuştur: Belirli bir zaman ve yer kavramının yok olduğu, günlük yaşamın sosyal ilişki ve sorunlarından uzak müzede, ziyaretçi aydınlanmış, değişmiş, rahatlamış ve uyarılmıştır. Estetik algılama ve düşünce ona duygusal ve ruhsal bir yaşanmışlık sağlamış, sorunlarından arındırmış, onun yaratıcılığını güdülemiştir. Sonuçta müzeye ziyaret, tekil olarak salt her bireyin değil, toplumdaki çoğu bireyin belli bir estetik ve düşünce düzeyinde buluşmasına, toplum olarak gelişmişlik düzeyinin yükselmesine katkıda bulunmaktadır (Atagök, 2001).

Müzelerin Kente Sağladığı Katkılar ve Kolektif Kültürdeki Rolü

Müzelerin sürdürülebilir kentsel yenilenmede kültürel kimliğin korunması, eğitimsel işlevlerin güçlendirilmesi, ekonomik canlılığın desteklenmesi ve kapsayıcı kamusal yaşamın geliştirilmesi açısından stratejik kurumlar olduğunu göstermektedir (Koutsoumpela ve ark., 2025).

Müzeler, bir toplumun kültürel ve sanatsal mirasını koruyarak yeni nesillere aktarılmasını sağlayarak toplumun gelişmesine katkı sağlayan, kentlerin görsel peyzajını zenginleştiren ve kentin estetik değerlerini artıran, kenti ve kent peyzajını şekillendiren önemli kültürel kurumlardır. Sanat müzeleri, kentlerin kültürel ve sanatsal hayatında önemli bir yer tutar. Ancak sadece içerdikleri sanat eserleri ile sınırlı kalmazlar; aynı zamanda çevrelerinde yapılan düzenlemelerle de kentin estetik ve sanatsal dokusuna katkı sağlarlar.

Güncel literatürde müzelerin kente sağladığı katkılar; kültürel mirasın korunması, kimlik oluşumu, toplumsal etkileşim, eğitim, ekonomik gelişim ve kamusal mekân üretimi gibi çok boyutlu başlıklar altında ele alınmaktadır (Li ve ark., 2021; Vafaie ve ark., 2023; Zheng ve ark., 2024; Jones ve Zhang,

2024; Zhang ve ark., 2024; Koutsoumpela ve Metaxas, 2025). Bu katkıları şu şekilde saymak mümkündür:

Kültürel Mirasın Korunması: Müzeler, geçmişin izlerini taşıyan önemli yapılar veya koleksiyonlar aracılığıyla geçmişin korunmasına katkıda bulunurlar. Bir kentte bulunan müzeler, o kentin tarihini, sanatını, bilimini ve kültürünü yansıtır.

Kültürel Kimliği Yansıtmak: Sanat müzeleri, bir kentin kültürel kimliğini yansıtarak kent peyzajını zenginleştirir. Ayrıca müzeler, yerel sanatçıların eserlerine de ev sahipliği yaparak yerel kültürün ve sanatın desteklenmesine katkı sağlar.

Toplumsal Bağların Güçlendirilmesi: Müzeler, toplumdaki değişik ve birbirinden farklı kesimleri bir araya getirerek toplumsal bağları güçlendirir. Ziyaretçiler, müzeler aracılığıyla ortak bir kültürel deneyim paylaşırlar ve bu deneyimler sayesinde bir araya gelirler. Buna ek olarak müzeler, etkinlikler, eğitim programları ve sergiler düzenleyerek toplumsal etkileşimi artırır ve insanların birbirleriyle etkileşimde bulunmalarını sağlar. Müze bahçeleri veya açık hava sergi alanları, insanların bir araya gelip sanatı deneyimleyebilecekleri ve paylaşabilecekleri kamusal alanlar oluştururlar.

Toplumsal Bilinçlenme ve Refah: Müzeler, kent sakinlerinin sanata ve kültürel mirasa olan ilgisini artırarak toplumsal bilinçlenmeye katkı sağlarlar. Sergiledikleri eserler aracılığıyla insanları farklı kültürlere, tarihsel dönemlere ve sanat akımlarına tanıştırlar. Bu da toplumun daha geniş bir bakış açısına sahip olmasını ve sanata daha duyarlı bir şekilde yaklaşmasını sağlar.

Estetik Değerlerin Yükseltilmesi: Müzeler, çevrelerinde yapılan düzenlemelerle kentin estetik değerlerini yükseltirler. Ayrıca müzelerin mimari tasarımları da kentin dokusuna katkı sağlar ve kent peyzajının çeşitliliğini artırır. Müze bahçeleri, heykeller, sanat eserleri ve peyzaj tasarımlarıyla çevrelerinde görsel bir cazibe oluşturur ve kent peyzajının çeşitliliğini artırır.

Yaratıcılığı Desteklemek: Günümüz müzeciliği, katılımcı deneyimiyle izleyiciyi pasif bir ziyaretçiden aktif bir paydaşa dönüştürür. Sergiledikleri sanat eserleri, ziyaretçilerde estetik duyarlılık geliştirir ve onları sanatın gücüyle etkiler. Ayrıca müzeler, sanat eğitimi programları, atölye çalışmaları ve etkinlikler düzenleyerek toplumun sanatla etkileşimini artırır ve yaratıcı düşünmeyi teşvik eder.

Eğitim ve Öğrenme: Müzeler, ziyaretçilere eğitim ve öğrenme fırsatları sunar. Sergiler, eğitim programları, bilgi paylaşımına yönelik etkinlikler aracılığıyla, ziyaretçilerin bilgi ve anlayış düzeyini artırır. Bu sayede müzeler, kentte yaşayanların eğitim seviyelerini yükseltir ve bilgiye erişimi kolaylaştırır.

Turizm Potansiyelinin Artırılması ve Ekonomik Gelişim: Müzeler, boş veya işlevsiz yapıları kültürel merkezlere dönüştürerek kentin turizm potansiyelini artırır ve ekonomik gelişimine katkıda bulunur. Yabancı ve yerli turistler, müzeler sayesinde kentin kültürel mirasını keşfederler ve bu sayede kent ekonomisine katkı sağlarlar. Ayrıca müzeler, kentin çeşitli sektörlerine (konaklama, restoranlar, alışveriş vb.) olan talebi artırarak yerel ekonominin büyümesine yardımcı olur.

Sanat Eserlerinin Sergilenmesi: Müzeler, çevre düzenlemeleri sırasında çeşitli sanat eserlerini kentin dokusuna entegre ederler. Heykeller, dış mekân enstalasyonları ve diğer sanat eserleri, kentin sokaklarında ve parklarında sergilenerek kent peyzajını zenginleştirirler. Bu sanat eserleri, kentin sakinlerinin günlük yaşamlarına sanatsal bir boyut ekler ve toplumun sanata olan ilgisini artırır. Özellikle açık hava müzeleri, kentin kamusal alanlarında sanatı insanlarla buluşturarak sokaklara sanatsal bir atmosfer katarlar. Bu sanat eserleri, kent sakinlerinin günlük yaşamlarına sanatsal bir boyut ekler ve toplumun sanata olan ilgisini artırır.

Doğal ve Yapay Unsurların Birleştirilmesi: Sanat müzeleri, çevre düzenlemelerinde doğal ve yapay unsurları birleştirerek dengeli bir estetik oluştururlar. Doğal malzemeler, sanat eserleri ile bir araya gelerek benzersiz ve etkileyici bir görsel deneyimi çevre dostu bir yaklaşımla sunarlar. Bu da kentin çevresel ve sanatsal değerlerini yükseltir.

Kentsel Yenileme ve Canlandırma: Müzeler, kentsel alanlarda yenileme ve canlandırma projelerine önemli bir katkıda bulunabilirler. Yeniden kullanılan eski binaların müze olarak restore edilmesi veya yeni müzelerin inşa edilmesi, kentlerin turizm potansiyelini artırır ve ekonomik büyümeye katkı sağlar.

Bu araştırmanın amacı fiziksel mekânda yaşanan değişimlerin sanata, kentsel peyzaja ve topluma olan etkisinin araştırılmasıdır. Bu bağlamda özellikle son 5 yılda İstanbul'a kazandırılan kültürel ve sanatsal yapılar araştırılmış ve kente katkısı belirlenmiştir. Sanatı oluşturan en önemli unsurlardan biri müzelerdir. Bu bağlamda bu çalışmada İstanbul'un sanat unsurlarına değinilmiş, bu unsurlardan önemli etkiye sahip olan yeni müzeler irdelenmiştir.

MATERYAL VE YÖNTEM

Materyal

Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan konumu sayesinde stratejik bir öneme sahip olan İstanbul, yüzyıllar boyunca dünyanın en önemli cazibe merkezlerinden biri olmuştur. Bu nedenle tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış; iki büyük imparatorluğa başkentlik etmiş ve farklı inançların odak noktası hâline gelmiştir. Geçmişten günümüze uzanan bu tarihsel birikim, kentin her katmanına işleyerek kültürel çeşitliliğini ve zenginliğini derinleştirmiştir.

Çalışma alanı olarak, tarihsel ve kültürel zenginliklerinin yanı sıra yüksek düzeyde toplumsal çeşitliliğe sahip olması nedeniyle İstanbul ili seçilmiştir. Son beş yıl içerisinde kentte önemli kültürel ve sanatsal dönüşümler yaşanmış; özellikle atıl durumda bulunan sanayi alanları ile tarihî ve kültürel miras alanları yeniden işlevlendirilerek kullanıcıların hizmetine sunulmuştur.

Bu çalışmada son 5 yılda İstanbul'a kazandırılan müzeler ele alınmıştır. Bu bağlamda toplam 40 müzeye ulaşılmıştır. Bu müzeler; Tasarım Müzesi, Cendere Sanat Müzesi, Casa Botter Sanat ve Tasarım Müzesi, Çubuklu Silolar, İstanbul Sanat, Bulgur Palas, Artİstanbul, Müze Gazhane, Yedikule Gazhane, Baruthane, Metrohan, Anadolu Hisarı Müzesi, Taş Mektep, Haliç Sanat Fener Evleri 1-2-3, Bebek Sarnıcı, Gülhane Sarnıcı, Tersane Müzesi, Kemal Sunal Müzesi, Taksim Maksemi, Azatlı Baruthanesi, Dijital Deneyim Müzesi, Yerebatan Sarnıcı, Şerefiye Sarnıcı, İSKİ Terkos Su

Medeniyetleri Müzesi, Yerel Tarih Müzesi, Livaneli Müzesi, Kedi Müzesi, Eyüpsultan Türbe Hamamı Müzesi, Yedikule Hisarı, Fişekhane, Zeytinburnu Mozaik Müzesi, İstanbul Robot Müzesi, Mozaik Odası, Kazlıçeşme Sanat, Arter, İstanbul Su Müzesi, Nevmekan Sahil, Nostalji Müzesi, İstanbul Modern, İstanbul Üniversitesi Rıdvan Çelikel Arkeoloji Müzesi olarak belirlenmiştir. Bu müzelerin her biri, çalışmada dikkate alınan tüm ölçütler açısından incelenmiş, ancak çalışmanın sınırlarını belirleyebilmek adına; öncelikle içlerinden sadece kamusal-rekreasyonel açık alana katkısı açısından “açık alan varlığı” olanlar seçilmiştir. Bu müzelerin içerisinde İstanbul Büyükşehir Belediyesine bağlı olanlar seçildiğinde çalışmada detaya inilen müze sayısı 10 olarak belirlenmiştir. Araştırmada kullanılan veriler; İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Varlıkları Dairesi Başkanlığı, Kütüphane ve Müzeler Şube Müdürlüğü tarafından sağlanan resmi veriler ile desteklenmiştir.

Yöntem

Çalışma, nitel araştırma yöntemine dayanmaktadır. Araştırma sürecinde literatür taraması ve yerinde gözlem teknikleri birlikte kullanılmıştır. İlk aşamada, konuya ilişkin ulusal ve uluslararası literatür incelenmiş; kentsel dönüşüm, kolektif bellek, kamusal alan ve müze kavramları kuramsal çerçevede ele alınmıştır. Bu doğrultuda, tarihî yapıların yeniden işlevlendirilmesi ve müze olarak kullanılması sürecine ilişkin kavramsal altyapı oluşturulmuştur.

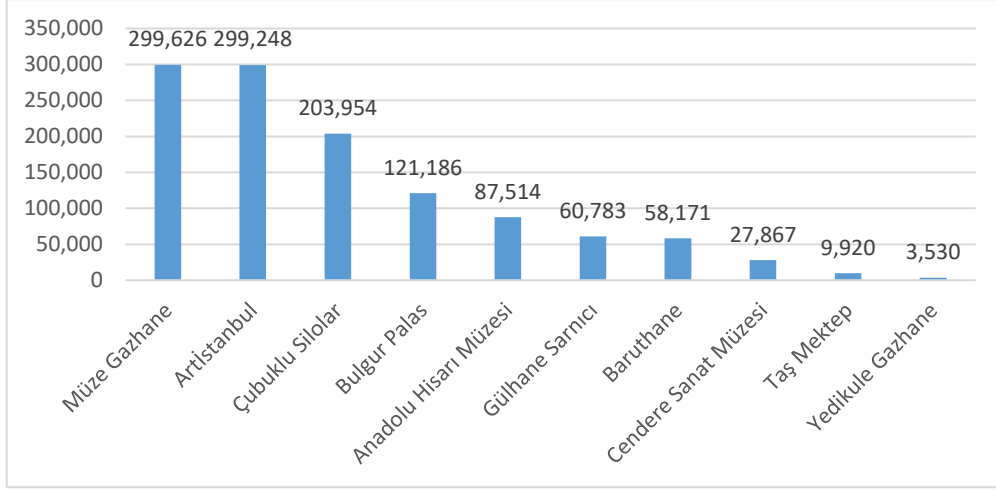
İkinci aşamada, seçilen müzeler yerinde gözlem yöntemi ile incelenmiş; mekânsal özellikleri, işlevsel dönüşümleri ve kamusal kullanım biçimleri değerlendirilmiştir. Bu kapsamda müzeler; konum, bağlı oldukları kurum, eski ve yeni işlevleri, açık alan varlığı, ziyaretçi sayıları ile restorasyon sonrası fiziksel ve sosyal katkıları açısından analiz edilmiştir.

Elde edilen veriler, karşılaştırmalı analiz yöntemi ile değerlendirilmiş ve müzeler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmuştur. Bu analizler doğrultusunda, tarihî yapıların müzeye dönüştürülmesinin kentsel peyzaj, toplumsal yapı ve kolektif bellek üzerindeki etkileri yorumlanmıştır.

BULGULAR

İstanbul gibi büyük kentlerde kent politikalarının sanata etkisinin çok büyük olduğu söylenebilir. Bu kapsamda İstanbul müzeler ve sanat anlamında gün geçtikçe gelişen bir kenttir. Özellikle kentsel dönüşüm ve kentsel yenileme ile çok önemli tarihsel değeri olan mekanlar, müze olarak kentliye kazandırılmış ve böylelikle hem fizik mekan üzerinde bu eserlerin iyileştirilmesi ile kent peyzajına değer kazandırılmış hem de sosyal, ekonomik ve ulusal ve uluslararası turizme katkı sağlamıştır. Gelişen sanatın belki de en büyük sorunlarından biri mekansızlık, bu eski eserlerin iyileştirilmesi ve özellikle farklı işlevlerdeki sanayi alanlarının müze olarak dönüştürülmesi ile bu konu çözüme kavuşmuştur. Çalışma kapsamında seçilen müzeler; konumları, bağlı olduğu kurum, eski ve yeni işlevleri, açık alan varlıkları, ziyaretçi sayıları ve restorasyon sonrası fiziksel ve sosyal katkıları açısından incelenerek Çizelge 1’de detaylı olarak gösterilmiştir.

Çalışmaya konu olan müzeler 2024 yılı toplam ziyaretçi sayıları açısından incelendiğinde Şekil 1’de görüldüğü gibi, en yüksek ziyaretçi sayısının 299.626 kişi ile Müze Gazhane olduğu görülmüştür. Bunu 299.248 gibi az bir farkla Artistanbul takip etmektedir. Yıllık en az ziyaretçi sayısı ise 3.530 kişi ile Yedikule Gazhane’ye aittir.

Şekil 1. Müzelerin 2024 yılı toplam ziyaretçi sayıları

Kadıköy'deki Müze Gazhane ile Yedikule Gazhanesi arasındaki ziyaretçi sayılarındaki büyük fark, esasen konum, erişilebilirlik, kentsel çevre ve kültürel programlama gibi bir dizi etkenin birleşiminden kaynaklanmaktadır. Kadıköy, İstanbul'un en yoğun ulaşım ağlarından birinin merkezinde yer alır; metro, vapur, metrobüs ve otobüs hatlarının kesiştiği bu bölge hem gündüz hem gece yaşayan, genç nüfusun ve kültür-sanat meraklılarının buluştuğu bir merkezdir. Buna karşılık Yedikule, kentin surlarla çevrili güneybatısında, toplu taşıma olanaklarının ve yaya hareketliliğinin daha sınırlı olduğu bir noktadır. Çevresel doku da benzer biçimde ayrışır: Kadıköy çevresi kafeler, galeriler, tiyatrolar ve sürekli etkinliklerle canlı bir kültürel atmosfere sahipken, Yedikule çevresi daha çok konut ve atölye alanlarıyla karakterizedir ve akşam yaşamı oldukça sınırlıdır.

Kurumsal programlama ve tanıtım stratejileri de belirleyici olmuştur. Müze Gazhane, açıldığı günden bu yana konserlerden tiyatroya, atölyelerden uluslararası sergilere kadar sürekli bir etkinlik takvimi sunmuş; sosyal medya ve belediye kanalları aracılığıyla güçlü bir görünürlük yakalamıştır. Yedikule Gazhanesi ise görece dar kapsamlı etkinlikler ve sınırlı tanıtımla daha kısıtlı bir kitleye ulaşabilmiştir. Ayrıca Kadıköy'deki dönüşüm yerel halk ve belediye tarafından güçlü bir kamusal kültür alanı olarak sahiplenilmiş, mekân sadece bir müze değil, bir buluşma ve sosyalleşme noktası olarak benimsenmiştir. Yedikule'deki restorasyon ise henüz bu ölçekte bir toplumsal bağ ve kent hafızasında canlı bir karşılık yaratamamıştır. Zamanlama da fark yaratır: Müze Gazhane 2021'de, pandeminin ardından kültür-sanat etkinliklerine duyulan yoğun özlemin hissedildiği bir dönemde açılmış ve hızlıca gündeme yerleşmiştir; Yedikule Gazhanesi'nin açılış sonrası tanıtımı ve altyapısı ise daha kısıtlı ilerlemiştir. Bu tablo, tarihi bir yapının müzeye dönüştürülmesinin tek başına kolektif belleği canlandırmaya yetmediğini, kentsel bağlam, erişilebilirlik, etkinlik çeşitliliği ve toplumsal katılımın bu tür mekânların canlılığını belirleyen temel etkenler olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Çizelge 1. Müzelerin karşılaştırılması

Müzenin adı	Konumu	Bağlı olduğu kurum	Açıldığı yıl	Eski işlevi	İçerdiği fonksiyonlar	Açık alan varlığı	2024 yılı ziyaretçi sayıları	Restorasyon sonrası fiziksel katkılar	Restorasyon sonrası sosyal katkılar
Cendere Sanat Müzesi	Ayazağa/Sarıyer	İstanbul Büyükşehir Belediyesi	2022	Cendere Hamidiye pompa istasyonu	Etkinlik alanı Kütüphane Atölye Beltur Cafe	Var	27.867	–Tarihi endüstriyel yapı korunarak restore edilmiştir; özgün mimari özellikler (pompa kazanları, bacalar, tuğla yapılar) büyük ölçüde muhafaza edilerek sanat ve sergi mekânına dönüştürülmüştür. –Binanın ve bahçesindeki açık alanların (örneğin eski bacadan manzarası, bahçesi) kamusal kullanım için açılması ile yapı sadece kapalı bir sergi salonu değil, okuma alanları gibi açık-kapalı karma kullanıma sahip alanlara dönüştürülmüştür.	–Sanat ve su kültürü temaları üzerinden disiplinler arası sergi ve etkinlikler sunmaktadır. –Okuma alanları, kitaplık hizmetleriyle kültürel-okuryazarlık katkısı sağlamıştır; sanatsever olmayan yerleşik halkın da bu mekânı kullanabilmesi sağlanmıştır. –Osmanlı dönemi su şebekeleri, endüstriyel teknolojinin tarihçesi gibi yerel tarih ve mimari miras öğelerinin görünürlüğü arttırılarak kimlik ve miras bilincinin güçlenmesine katkı sağlanmıştır.
Çubuklu Silolar	Çubuklu/Beykoz	İstanbul Büyükşehir Belediyesi	2024	Akaryakıt depoları	Müzeler Kütüphane Atölye Sahne Etkinlik alanı Restoran Kafe Çocuk ve Sanat Merkezi Doğa Bilim Müzesi	Var	203.954	–Yaklaşık 20.000 m ² alanda restorasyon yapıp, kullanılmaz haldeki silolar/endüstriyel yapı dönüştürülmüştür. –Çok amaçlı kültür-sanat-sahne-çayır-kafe-restoran-atölye-kütüphane birimleri ile kentin içerisine yeni fiziksel mekân çeşitliliği sunmuştur. –On çeşmeler Meydan düzenlemesiyle çevre peyzaj ve kamusal açık alanlara katkı sağlanmıştır.	–Silolar, çok fonksiyonlu alanlara dönüştürülerek kültür ve sanat anlamında sosyal yaşama katkı sağlanmıştır. –Yarattığı etkiyle nefes aldırın bir yaşam cazibe merkezi haline almıştır. –Yerel tarih ve mimari miras öğelerinin görünürlüğü arttırılarak kimlik ve miras bilincinin güçlenmesine katkı sağlanmıştır.
Bulgur Palas	Aksaray/Fatih	İstanbul Büyükşehir Belediyesi	2024	Osmanlı Bankası arşivi Banka Çalışanlarının konutu	Kütüphane Etkinlik alanı Seyir terası Sosyalmekan	Var	121.186	–Bolulu Habib Bey Konağı olarak bilinen yapı, 20. yüzyıl sivil mimarisinin özgün örneklerindedir; restorasyon sonrası mimari özgünlüğü korunarak, iç mekân düzenlemeleriyle (kütüphane, sergi salonu, kitapçı, teras vb.) kamuya açılmıştır. –Seyir terası, dış mekânla bağlantılı panoramik manzara olanakları; çevre düzenlemeleri ile bina çevresi kullanımına elverişli hale getirilmiştir. –Ulaşım-yönlendirme, yaya dolaşımı ve binanın giriş çıkış düzeni gibi fiziki erişim unsurlarında iyileştirme yapılmıştır. –Yapının estetik değerinin korunması; cephe restorasyonu ve iç mekânın işlevsel hale getirilmesi ile sağlanmıştır.	–Fatih’in tarihi yarımadasında yeni bir kültür-sanat mekânı oluşturulmuştur; yerel halk için sosyal mekân, buluşma alanı sağlamıştır. –Kütüphane, kitapçı, geçici sergi ve etkinlik alanları ile sanat ve kültür programlarının yürütülmesi sağlanmıştır; kültürel etkinlikler aracılığıyla halkın katılımı motive edilmiştir. –Manzara ve seyir terası gibi unsurların şehir deneyimine kattığı değer; kentli için görsellik ve dinlenme alanı sağlamıştır. – Kimlik bilinci: Tarihi yapı, mimari miras, semt hafızası açısından güçlü simgesel değerdir; yapı artık yalnızca eski bir konak değil, halkın kullanabileceği kültür alanı olarak yeniden tanımlanmıştır. – Turizm potansiyeli: Ziyaretçi akışı, kültür rotalarına dâhil olma; Müze “Fatih”te yeni kültür sanatı odakları” arasında yer almaya başlamıştır.
Artistanbul	Eyüpsultan	İstanbul Büyükşehir Belediyesi	2023	Dokuma fabrikası	Sergi	Var	299.248	–Tarihi Feshane-i Amire Tekstil/Hafif Sanayi Fabrikası olarak kullanılan yapı, Eyüpsultan’da restore edilip çağdaş sanat mekânına dönüştürülmüştür; bina içinde sergi alanları, geniş tavanlar, doğal ışık ve tekstil endüstrisi dokusunun mimari özellikleri korunmuştur. –Bina çevresinde ulaşım bağlantıları, yönlendirme, ziyaretçi dolaşımı için fiziksel altyapı iyileştirmeleri yapılmış; iç mekânın teknik altyapısı (aydınlama, sergi ormaları, yangın/güvenlik vs.) çağdaş müzecilik kriterlerine yaklaştırılmıştır. –Bina büyük olması nedeniyle ziyaretçi için fuaye, kafe, otopark ya da park-benzeri açık alan ilişkileri kurulabilmiştir; Eyüpsultan’ın kıyı/haliç hattına yakınlığı coğrafi avantajdır.	–Sanatseverler için büyük bir çağdaş sanat merkezi haline gelmiştir; hem yerli hem uluslararası sanatçıların sergileri ile sanat çeşitliliği sunmaktadır. –Eyüpsultan bölgesinde sanatın günlük yaşama sokulmasına katkı olmuştur; semt halkı için kültürel programlara erişim artmış durumdadır. –Eğitimsel programlar, atölyeler gibi katılımcı sanat üretimi ve sanat izleyici etkileşimi sağlanmıştır; ziyaretçi memnuniyeti/kültürel deneyim açısından olumlu ilgi görmüştür. –Turizm bağlamında Eyüpsultan ve Haliç hattına ek kültür durağı kazandırılmıştır; kültür rotalarına dâhil olma potansiyeli yüksektir. – Kimlik ve endüstriyel miras bilinci: Eski fabrika/tekstil üretim yapısı olarak Feshane-i Amire’nin tarihi ve estetiği korunmuştur; “endüstri mirası” algısını topluma kazandırma konusunda katkı olmuştur.
Müze Gazhane	Hasanpaşa/Kadıköy	İstanbul Büyükşehir Belediyesi	2021	Hasanpaşa Gazhanesi	Müzeler Kitapçı Çalışmaalanı	Var	299.626		–Kent merkezinde yer alan atıl endüstri yapılarının kültürel işlevlerle yeniden kazanılması örneği teşkil etmektedir.

									<p>Kömürden gaz üreten aydınlatmada yakıt ihtiyacını karşılayan Gazhane</p> <p>Sahne Beltur Cafe Restoran Atölye</p> <p>–Yaklaşık 130 yıllık endüstriyel bir tesis olan Hasanpaşa Gazhanesi, uzun süre kullanım dışı kaldıktan sonra kapsamlı restorasyonla “Müze Gazhane” adıyla kültür-sanat+yaşam alanı konseptine dönüştürülmüştür.</p> <p>–Mekân büyüklüğü; 32.000 m²’lik yerleşke içinde müze bölümleri, tiyatro/konser salonları, sergi alanları, kütüphane, çocuk bilim merkezi, galeriler, açık alanlar, yeşil alan ve restoran/kafe gibi destek işlevleri bulunmaktadır.</p> <p>–İç mekân teknik altyapısı (ses, ışık, güvenlik ve sergi düzenleme) modern standartlara göre düzenlenmiş; kapalı otopark gibi lojistik destek alanları sağlanmıştır.</p> <p>–Erişim saatleri düzenli hale getirilmiş; bazı alanlar 7/24 açık (örneğin Afife Batur Kütüphanesi), diğer bölümler haftanın her günü belirlenmiş çalışma saatleriyle kullanıma açılmıştır.</p>	<p>–Ücretsiz girişli ya da ücretsiz bölümlerle halkın tüm kesimlerine açık etkinlik, sergi, atölye programları; özellikle çocuk bilim merkezi, çizgi sanatları, mizah, iklim bilinci gibi farklı temalar ile kültürel çeşitlilik sunulmaktadır.</p> <p>–Kütüphane ve çalışma alanları/sesli sessiz çalışma mekânları ile şehir içinde alternatif bir kamusal alandır; öğrenciler, araştırmacılar ve kentli için kültür-sanattan kopmamayı mümkün kılan fiziksel ve sosyal alan statüsündedir.</p> <p>–Tiyatro ve konser salonlarıyla görsel-işitsel sanatların paylaşımı sağlanmıştır; böylelikle semt kültürüne canlılık getirilmiştir; sadece “müze gezisi” değil, sosyal etkinlik ve ifade alanı haline gelmiştir.</p> <p>–Yeşil alan ve açık meydan kullanımı sayesinde kentlinin sergi, doğa, sosyal etkileşim yolu haline gelmiştir; sahil bağlantısı gibi olmasa da kent içi nefes alanı görevini üstlenmiştir.</p> <p>–Kimlik ve kolektif bellek: Endüstriyel mirasın korunması, eski gazhaneyi dönüştürme süreciyle kamusal hafızanın yeniden üretilmesi sağlanmıştır; Hasanpaşa Gazhanesi’nin tarihi iş-emek, teknoloji, kentsel hizmet bağları üzerinden aktarılmaktadır.</p> <p>–Ekonomik katkılar: Yerel esnaf, kafe/restoran işletmeciliği, kültür turizmi ile semt değerinin artması gibi yan etkiler; etkinlik-program yoğunluğu sayesinde ziyaretçi akışı sağlanmaktadır.</p>
Yedikule Gazhane	Yedikule/Fatih	İstanbul Büyükşehir Belediyesi	2023	Suriç’ nin ilk aydınlatma kaynağı	Konser Sergi Atölye Filmgösterileri Beltur	Var	3.530	<p>–Hangar yapısı, evrensel koruma ilke ve teknikleri doğrultusunda gerçekleştirilen restorasyon çalışmalarıyla konser, sergi, söyleşi, film gösterimleri ve atölyeler gibi güncel etkinliklere ev sahipliği yapacak şekilde yeniden işlev kazanmıştır.</p>	<p>–Kent merkezinde yer alan atıl endüstri yapılarının kültürel işlevlerle yeniden kazanılması örneği teşkil etmektedir.</p> <p>–Kimlik & kolektif bellek: Endüstriyel mirasın korunması, eski gazhaneyi dönüştürme süreciyle kamusal hafızanın yeniden üretilmesi sağlanmıştır.</p> <p>–Film ve konser salonlarıyla, atölye çalışmaları ile görsel-işitsel sanatların paylaşımı sağlanmıştır; böylelikle semt kültürüne canlılık getirilerek aynı zamanda sosyal etkinlik ve ifade alanı haline gelmiştir.</p> <p>–Kültür turizmi ile semt değerinin artması gibi yan etkilerle ve etkinlik-program yoğunluğu sayesinde ziyaretçi akışı sağlanmıştır.</p>	
Baruthane	Ataköy/Bakırköy	İstanbul Büyükşehir Belediyesi	2024	Fabrika	Kütüphane Müze Seyir terası Kültürel etkinlik alanları Kafe	Var	58.171	<p>–Tarihi Baruthane-i Amire (Osmanlı dönemi barut fabrikası) yapılarından bazılarının tescilli olması nedeniyle koruma gerektiren varlıktır.</p> <p>–2020’lerde İBB Miras tarafından yapılan rölöve ve restitüsyon projeleri, restorasyon projeleri onaylanmıştır.</p> <p>–Yeniden işlevlendirme ile müze bölümü açılmıştır (~250 m²’lik sergi alanı) ve kütüphane, seyir terası, kültürel etkinlik alanları, çok amaçlı salon, kafe vb. destek mekânlar planlanmış/kullanıma açılmıştır.</p> <p>–Fiziksel çevre düzenlemesi; tarihi dikdörtgen planlı yapılar, nöbet kulesi, çeşme, Hünkâr Köşkü gibi yapılar kullanıma alınmış, avlu düzenlemeleri ve ziyaretçi dolaşımı için altyapı iyileştirmeleri yapılmıştır.</p>	<p>–Halkın kullanımına açık kültür-sanat alanı haline gelmiştir; sergiler, etkinlikler, halkla ilişkili programlar ile kültür-sanat katılımı sağlanmaktadır.</p> <p>–Müze, kütüphane, seyir terası gibi alanlarla sosyal kullanım; vatandaşların dinlenme, kültürel dolaşım, eğitim içeriklerine erişim gibi olanaklar sunulmaktadır.</p> <p>–Kent içi kamusal alan yaratılması: Ataköy sahil ile ilişkilenen, yeşil alan ve kültür mekânlarının bir araya geldiği bir kullanım biçimi oluşturulmuştur; sahil kullanım çeşitlenmesine katkıda bulunmuştur.</p> <p>–Turizm/ziyaretçi ilgisi potansiyeli: Özellikle sanat meraklıları ve mimari/tarih meraklıları için yeni bir cazibe oluşturmaktadır.</p> <p>–Kimlik / kolektif bellek: Baruthane-i Amire’nin tarihsel fonksiyonları, Osmanlı sanayi tarihi ya da üretim mekânları bağlamında görünür hale gelmiştir; bina ve yapılar restore edilerek unutulmuş tarihsel katmanlar açığa çıkarılmıştır.</p>	
Anadolu Hisarı Müzesi	Anadolu Hisarı/ Beykoz	İstanbul Büyükşehir Belediyesi	2023	Savunma yapısı	Müze Sergi	Var	87.514	<p>–Anadolu Hisarı (Osmanlı döneminin önemli savunma kalelerinden biri) restore edilerek güçlendirilmiş; açık ve kapalı sergi alanları ile ziyaretçi merkezi oluşturulmuştur.</p> <p>–Yapının statik güçlendirmesi, yüzey temizliği, baş kule ve diğer yapı elemanlarının konservasyonu yapılmış; mikro kumlama ve restorasyon teknikleri ile yapısal stabilite sağlanmıştır.</p> <p>–Etkinlik alanı/amfi/ziyaretçi merkezi ile çevre düzenlemeleri; Göksu Deresi ve çevresiyle entegrasyonu gözetilerek açık alanlar düzenlenmiştir.</p>	<p>–Ziyaretçiler için ücretsiz günler/indirimli günler uygulamaları ile geniş halk kesimlerine erişim sağlanmıştır.</p> <p>–Kültürel ve tarih bilinci açısından önemli: Boğaz’ın kontrolü, savunma stratejileri, Osmanlı’nın sur ve hisar geleneği gibi konuların hatırlanmasına katkıda bulunmaktadır; Anadolu-Rumeli Hisarları bağlamında kolektif hafıza için değer teşkil etmektedir.</p> <p>–Turizm değeri: Boğaz kıyısında olması, manzarası, stratejik konumu ile hem yerel halk hem yabancı turistler için çekim noktası haline gelmiştir.</p>	

								<p>–Kapalı-açık sergiler için altyapı sağlanmış; toplam alan (alan planlaması açısından) ~3.200 m² proje kapsamında öne çıkmaktadır.</p>	<p>–Eğitim ve kültür etkinlikleri: Sergi ve açık hava kullanım alanları ile kültürel programlara ev sahipliği yapmaktadır; belediye projeleriyle kültürel canlanma hedeflenmektedir. –Yerel topluluk için kimlik ve tarih hissiyatının güçlenmesine katkıda bulunmaktadır; semt sakinleri ile arasındaki bağın restorasyon ve yeniden kullanım ile artması sağlanmıştır.</p>
Taş Mektep	Büyükkada	İstanbul Büyükşehir Belediyesi	2023	1870’lerde İskenderiye Patriği Sofronios’un yazlık evi, 1922-1967 yılları arasında Büyükkada İlkokulu (Taş Mektep) olarak hizmet vermiştir	Sergi Söyleşi Konser Çalışma alanı Açık havasineması	Var	9.920	<p>–19. yüzyılın ikinci yarısında “Sofronios Patriği” tarafından yazlık konut olarak inşa edilen yapı, okul olarak kullanıldıktan sonra uzun süre metruk hale gelmiş; İBB Miras ekipleri tarafından 2021’de başlatılan restorasyon çalışmaları 2023 Haziran ayında tamamlanmıştır. –Yapı, olası İstanbul depremi gibi afetlere karşı güçlendirilmiştir; özgün malzeme ve geleneksel tekniklerle restorasyonu yapılmıştır. –Cephe/çevre duvarlarının güçlendirilmesi, peyzaj düzenlemeleri yapılmıştır; iç mekân dönüşümüyle sergi salonu, kitap kafe, atölye ve etkinlik alanları oluşturulmuştur. –Alan fiziksel olarak erişilebilir hale gelmiş; giriş/çıkış düzenlemeleri, iç dolaşım, binanın kullanım saatleri, iç mekan konforu iyileştirilmiştir (örn. kütüphane alanı 214 m², kapasite ~50 kişi).</p>	<p>–Adalılar ve ziyaretçiler için yeni bir kültür-sanat durağı olmuştur; sergiler, fotoğraf/sanat etkinlikleri ve “kitap kafe” gibi sosyal kullanım alanlarıyla “Taş Mektep” yalnızca korunan bir yapı değil yaşayan bir kültür mekânı haline gelmiştir. –Ücretsiz giriş, halk kütüphanesi hizmeti, etkinlik ve atölye faaliyetleriyle kültür ve sanat erişimi artırılmıştır. –Kimlik ve kolektif hafıza açısından anlamlı: Okul dönemi hatıraları, Adalar mimari geçmişi ve Rum Ortodoks Patriği Sofronios gibi kültür katmanlarını görünür kılmıştır. –Turizm ve semt sakinleri için alternatif kültür rotası haline gelmiştir; Adalar’a gelen ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir. –Çevre halkın katılımı, yerel toplumun kullanımına açılması; kafe, etkinlik alanları ile sosyal etkileşime zemin hazırlanmıştır.</p>
Gülhane Sarnıcı	Fatih	İstanbul Büyükşehir Belediyesi	2023	Su sarnıcı Akvaryum	Sergi alanı	Var	60.783	<p>–Yapının özgün duvar dokusu korunarak yürüyüş platformları eklenmiştir; aydınlatma sistemi yenilenmiştir. –Alandaki çeşme restore edilmiş, suyu yeniden kazandırılmıştır. –Park içi peyzaj ve erişim düzenlemeleri ile sarnıcı fiziksel olarak yeniden kent parçası haline getirilmiştir.</p>	<p>–Ziyarete açılarak kentlinin gündelik yaşamına dâhil olmuştur; halk için yeni bir kültürel/sanatsal mekân sağlanmıştır. –Etkinliklere açık: Söyleşi, dinleti, heykel sergileri gibi geçici sanat etkinlikleri düzenlenerek sanat ve kültüre katkısı sağlanmıştır. –Yapının ve çeşmenin tarihi ve mimari önemi görünür kılarak miras bilinci ve tarihi farkındalığın artması sağlanmıştır. –Merkezi bir alanda ziyaretçileri çekme potansiyeline sahip olduğu için turizm değeri ve park kullanıcı sayısına katkı sağlanmıştır.</p>

TARTIŞMA VE SONUÇ

Kentler sürekli bir değişim içerisinde. Özellikle metropoliten kentlerde kentlerin yayılması ve kentsel mekanların değişimi ve dolayısıyla fiziksel mekanların tüketimi de çok daha hızlı olmaktadır. Kentsel mekânlar çok hızlı bir şekilde değerini artırmakta veya azaltmakta, tarihi mekânlar işlevlerini kaybetmekte ve atıl alanlara dönüşebilmektedir. Bu süreçte bu mekânların kentsel yaşama tekrar kazandırılması ve yenileme ve işlevlendirme sürecine sanatın dâhil edilmesi hem kente ve kentsel peyzaja, hem de topluma çok önemli bir kazanım sağlamıştır.

Kentlerde ise işlevsel yapının önemi olduğu kadar sanat ve estetiğin de önemi vardır. Ve bu kentleşmiş yapılar sanatla yumuşatılmış, geçmişten gelen sanat ve tarihi günümüze taşımaya yardım etmiştir. İstanbul, sanatın birçok dalında farklı uzmanlaşmış kişilerle gelişmiş bir şehirdir. İstanbul'un tarihi yapısı sanatı ön planda tutmuştur ve sanatın neredeyse tüm dallarının gerek fizik mekânda, gerekse de kolektif hafıza da yer bulduğu bir kenttir. İstanbul'un sanat anlamında fazla gelişmesinin en büyük etkenlerinden biri müzelerdir. Birçok kamusal ve özel müzeye sahip olan şehrin son yıllarda müze sayısının artışı ve faaliyetlerin artışı ile topluma da çok önemli katkısı olduğu görülmektedir. İnsanların çoğu müzelere ziyaret ettiğinde kendi ilgi alanlarına göre kendini tanıma ve geçmişini tanıma fırsatı bulmaktadır. İstanbul'da müze sayıları arttıkça orada yaşayan bireylerin kentlere olan ilgisi ve merak duygusu artmıştır (Dursun, 2010).

Türkiye'de "kamusal sanat ve kültür eksenli kentsel dönüşüm" üzerine yapılan çalışmalar, sanatın sosyal bütünleşmeyi, mekânsal aidiyet duygusunu ve yaşam kalitesini artırdığını göstermektedir (Gökçen, 2018). Bahreldin (2025) çalışmasında, kamusal sanat uygulamalarının toplumsal hafıza, kimlik ve kültürel dayanışma açısından nasıl işlev gördüğünü tartışmıştır. Sanat, direnişin ve kolektif kimliğin ifadesi olarak kullanılmış; meydanlar geçici ama güçlü hafıza mekânlarına dönüşmüştür.

Buna karşın Jones (2024) de yaptığı bir çalışmada; endüstriyel mirasın yeniden işlevlendirilmesinin, yerel kalkınma ve ekonomik canlanma potansiyeli taşıya da, topluluk katılımı ve tarihsel anlamın görünür tutulması sağlanmadığında dönüşüm sürecinin yapının özgün miras değerini zayıflatma riski taşıdığından bahsetmektedir. İstanbul ölçeğinde yapılan güncel bir çalışma ise, kültürel amaçlı yeniden işlevlendirilen endüstriyel miras yapılarının ziyaretçilere kentin sanayi geçmişine ilişkin bilgi sunduğunu, kültür turizmi açısından farkındalık yarattığını ve tarihsel doku içinde geçmiş ile bugünü birleştiren deneyimler ürettiğini göstermektedir (Çakır Kıyası, 2025).

Müzeler, kent peyzajını zenginleştiren ve geliştiren önemli kültürel kurumlardır. Kültürel mirasın korunması, estetik değerlerin yükseltilmesi, sanat eserlerinin sergilenmesi, kolektif hafızanın geliştirilmesi ve kültürel bilginin aktarılması, toplumsal bağların güçlendirilmesi, eğitim ve öğrenme fırsatları ile turizm ve ekonomik gelişim gibi alanlarda kentlere önemli katkılarda bulunurlar. Ayrıca kente bir estetik kazandırırken kent sakinlerinin yaşam kalitesini artırmaktadır. Bu nedenle müzelerin, kent planlaması ve gelişimi sürecinde göz ardı edilmemesi ve desteklenmesi önemlidir. Tarih boyunca sanat ve kültür açısından önemli bir merkez olan İstanbul, özellikle son dönemlerde kentin sanat sahnesi ve yeni açılan sanat müzeleri ile daha da zenginleşmiş ve çeşitlenmiştir.

Bu müzeler, sadece sergiledikleri eserlerle değil, aynı zamanda tarihi alanların rehabilitasyonu ve yeniden işlevlendirilmesi ve çevre düzenlemeleri ile de kent peyzajına sanatsal bir değer katmaktadır. Özellikle tarihi mekanların yeniden canlandırılması ve bunun etkinlikler aracılığıyla topluma tanıtılması ve merak uyandırılması ile toplumun sanata yaklaştırılması da kültürel bir gelişim sağlanmaktadır. Sanatın her dalında başarılı bir kent olan İstanbul yoğun kentleşme ile sanattan biraz uzaklaşmış gibi görünse de kent politikaların sanatın dahil edilmesi ile önemli bir sanatsal gelişim sağlanmıştır. Burada sevindirici olan toplumun bu sürece desteğidir. Toplum bu mekânlara çok yoğun bir ilgi göstermesidir. Bu durum da kentsel politikaların önemini vurgulamaktadır. Kentlerde önemli rol oynayan sanatın geleceğin nesillerine

doğru şekilde aktarılması; böylelikle değişen ve gelişen kentlerin sanatla beraber güzel noktalara taşınması hedeflenmelidir.

Bu araştırma, tarihî endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilerek müze kimliğiyle kamuya açılmasının, yalnızca kültürel mirasın korunması değil, aynı zamanda kentsel hafızanın canlı tutulması ve toplumsal katılımın güçlendirilmesi açısından belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Kadıköy'deki Müze Gazhane ile Yedikule Gazhanesi örnekleri, bu sürecin mekânsal ve sosyal dinamiklerle ne denli yakından ilişkili olduğunu somut biçimde göstermektedir. Müze Gazhane'nin yıllık yaklaşık 300.000 kişiye ulaşan ziyaretçi sayısı, kentin çok yönlü ulaşım olanakları, çevresindeki yoğun kültür-sanat altyapısı ve sürekli etkinlik programları sayesinde kolektif belleğe güçlü bir katkı sunarken; Yedikule Gazhanesi'nin 3.500'lü düzeyde kalan yıllık ziyaretçi sayısı, ulaşılabilirlik ve toplumsal sahiplenme eksikliğinin bu tür projelerde yaratabileceği sınırlılıkları açığa çıkarmaktadır.

Araştırma bulguları, literatürdeki güncel çalışmalarla da örtüşmektedir. Kadıköy Gazhanesi üzerine yapılan ayrıntılı alan incelemesi, yeniden işlevlendirme sürecinde mekânın kamusal kültür odağına dönüştürülmesini sağlayan en önemli unsurların erişilebilirlik, çevresel kurgu ve toplumsal katılım olduğunu vurgular (Yüksel, 2022). Santral İstanbul ve Müze Gazhane'yi karşılaştıran bir diğer çalışma, restorasyon sırasında yapılan yeni eklemelerin orijinal mimari kimlik üzerindeki etkisine dikkat çekerek, dönüşüm stratejisinin yalnızca işlevsel değil, estetik ve eleştirel bir hassasiyetle yürütülmesi gerektiğini belirtmektedir (Kavut ve Selçuk, 2022). Bu bulgular, kentsel bellek ve kamusal kullanım için önerilecek stratejilerin yalnızca fiziksel koruma ve işlev değişikliği ile sınırlı olamayacağını ortaya koymaktadır. Ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesi, çevrede sosyal ve kültürel altyapının geliştirilmesi, farklı yaş ve ilgi gruplarına hitap eden sürekli kültür-sanat etkinlikleri, yerel halkın karar alma süreçlerine katılımı ve mekânın özgün mimari kimliğine saygı, kolektif belleğin sürdürülebilir biçimde yeniden inşası için vazgeçilmezdir. Bu alanların sayısının, büyüklüğünün ve tipolojisinin artışı ile kentler daha sağlıklı, daha dirençli ve daha sürdürülebilir olacaktır. Bu artışı da yeni işlev kazandırılacak bu tarihi alanlardan sağlanması ile hem kentli yeni rekreasyonel alanlar kazanmış olurken hem de kent hafızasına sahip çıkılmış olacaktır.

Kadıköy Müze Gazhane bu çok katmanlı yaklaşımın başarıya ulaşmış bir örneği olarak değerlendirilebilirken, Yedikule Gazhanesi'nin mevcut durumu, erişim ve programlama eksikliklerinin giderilmesi gerektiğini işaret etmektedir. Çalışma, araştırmaya konu olan tüm müzeler açısından değerlendirildiğinde Çizelge 1' de görüldüğü üzere; özellikle endüstriyel alanlar gibi tarihi alanların doğru restorasyon teknikleriyle, tarihe sadık kalarak ve doğru işlev kazandırılarak müzeye dönüştürülmesinin; fiziksel çevreyi daha düzenli hale getirmesinden öte, toplumun katılımı için teşvik edici olduğu, bunun da kolektif bellek üzerinde olumlu anlamda katkı sağladığı söylenebilir.

Sonuç olarak, endüstriyel mirasın müze işleviyle kamusal kullanıma kazandırılması, yalnızca tarihsel katmanların korunmasıyla sınırlı değildir; aynı zamanda kent yaşamının güncel dinamikleriyle etkileşim kuran, gündelik hayata uyum sağlayan ve toplumsal belleğin geleceğe aktarılmasını sağlayan çok boyutlu bir yaklaşım olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

- Altıntaş, O., & Eliri, İ. (2012). Birey toplum ilişkisinde kent kültürü, kamusal alan ve onda şekillenen sanat olgusu. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 1(5), 61-74. <https://doi.org/10.7816/idil-01-05-05>
- Atagök, T. (2001). 21.yüzyıl projesi: İstanbul Sanat Müzesi. 5.Müzecilik Semineri Bildiriler Kitabı. Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı, İstanbul, s.52.
- Bahreldin, I.Z. (2025). Walls of change: the role of public art in shaping khartoum's 2019 sit-in space. *J. Umm Al-Qura Univ. Eng.Archit.*, 16(1), 962-976. <https://doi.org/10.1007/s43995-025-00129-w>
- Balfour, J.L., & Kaplan, G.A. (2002). Neighborhood environment and loss of physical function in older adults: evidence from the Alameda County Study. *Am J Epidemiol.*, 155, 507-515. <https://doi.org/10.1093/aje/155.6.507>
- Chavoshi, N., Ilbeigi, M., Karimi, M., Asgharzadeh, A., & Behrouzifard, E. (2024). *Investigating the relation between emotional and cultural mapping by considering collective memory in urban design from perspective of citizens*. City, Territory and Architecture, Springer Open Publishing, ISSN: 2195-2701.

- Çakır Kiasif, G. (2025). İstanbul'daki endüstriyel miras yapılarının kültürel amaçlı yeniden işlevlendirilmesinin kent turizmi açısından önemi. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 15(2), 214-232. <https://izlik.org/JA59ZC98RB>
- Çizgen, N. (1994). *Kent ve Kültür*. 1. Basım, Say Yayınları, İstanbul.
- Dursun, H. (2010). *Tarih, Mekân ve Kültür: İstanbul*. Şehir ve Kültür: İstanbul, Ed: Prof. Dr Ahmet Emre Bilgili, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü Yayınları, Ebru Matbaacılık A.Ş., ISBN: 978-605-363-704-2, İstanbul.
- Featherstone, M. (2025). *Postmodernizm ve tüketim kültürü*. (M. Küçük, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gerz, J. (2007). *Kamusal mekânda estetik eylem*. RhSanart, 39.sayı, Nisan-2007, 21.
- Gökçen, Ş. (2018). Kamusal sanat ve kültür eksenli kentsel dönüşüm. *International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*, 3(6), 215-236. <https://izlik.org/JA97UL63MA>
- Handy, S.L., Boarnet, M.G., Ewing, R., & Killingsworth, R.E. (2002). How the built environment affects physical activity: views from urban planning. *Am J Prev Med.*, 23(Suppl 2), 64–73. [https://doi.org/10.1016/s0749-3797\(02\)00475-0](https://doi.org/10.1016/s0749-3797(02)00475-0)
- Huot, J.L., Thalmann, J.P., & Valbelle, D. (2000). *Kentlerin doğuşu*. Çev: Ali Bektaş Girgin, İmge Yayınları, Ankara, 14.
- İnal, B. (2001). *Çağdaş müzeciliğin temel yapısı*. 5.Müzecilik Semineri Bildirileri, Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı, İstanbul, s.28.
- Jones, Z.M., & Zhang, X. (2024). Identifying the role of industrial heritage in the European Capital of Culture programme. *Built Heritage*, 8, 20. <https://doi.org/10.1186/s43238-024-00133-4>
- Kahveci, G.K. (2018). *Kentsel değişim ve konut: Trabzon Yenimahalle Bahçelievler Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Kavut, İ.E., & Selçuk, H.E. (2022). Tarihi endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilmesinde parazit mimari kullanımı: santral İstanbul ve Müze Gazhane. *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, 1(25), 198-220. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/msgsusbd/issue/70090/1123845>
- Koutsoumpela, A., & Metaxas, T. (2025). Museums and urban sustainability: a comparative study of athens and Singapore. *Heritage*, 8(10), 397. <https://doi.org/10.3390/heritage8100397>
- Li, Y., Zhao, L., Huang, J., & Law, A. (2021). Research frameworks, methodologies, and assessment methods concerning the adaptive reuse of architectural heritage: a review. *Built Heritage*, 5, 6. <https://doi.org/10.1186/s43238-021-00025-x>
- Morea, V., & Chiesa, C.D. (2024). Scratching the surface of urban change: art collectives as public entrepreneurs. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/02662426231205197>
- Özsavaş Uluçay, N. (2017). Sanatın mekânı ve mekânın sanatı. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 6(36), 2245-2257. <https://doi.org/10.7816/idil-06-36-07>
- Sayıcı, M., Kutbay Mutlu, B.Ş., Yaşar, A.Ş., Külfetoğlu, G., & Aycı, H. (2025). Contextual and participatory approaches in the adaptive reuse of historical buildings: erimtan and cermodern as contemporary exhibition spaces. *Gazi University Journal of Science Part B: Art Humanities Design and Planning*, 13(3), 385-400. <https://izlik.org/JA27BC66TC>
- Semenza, J.C. (2003). The intersection of urban planning, art and public health: The Sunnyside Piazza. *American Journal of Public Health*, 93(9), 1439–1441. <https://doi.org/10.2105/ajph.93.9.1439>
- Silver, E., Mulvy, E.P., & Swanson, J.W. (2002). Neighborhood and structural characteristics and mental disorders: fairs and Dunham revisited. *Soc Sci Med.*, 55, 1457–1470. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(01\)00266-0](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(01)00266-0)
- Steptoe, A., & Feldman, P.J. (2001). Neighborhood problems as sources of chronic stress: development of a measure of neighborhood problems and associations with socioeconomic status and health. *Ann Behav Med.*, 23, 177–185.
- UNESCO. (2021). *Culture 2030 Indicators* Unesco Publishing. <http://whc.unesco.org>
- Vafaie, F., Remøy, H., & Gruis, V. (2023). Adaptive reuse of heritage buildings: a systematic literature review of success factors. *Habitat International*, 142, 102926. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2023.102926>
- Weaver, N., Williams, J.L., Weightman, A.L., Kitcher, H.N., Temple, J.M., Jones, P., & Palmer, S. (2002). Taking STOX: developing a cross disciplinary methodology for systematic reviews of research on the built environment and the health of the public. *J Epidemiol Community Health*, 56(1), 48-55. <https://doi.org/10.1136/jech.56.1.48>
- Weich, S., Blanchard, M., Prince, M., Burton, E., Erens, B., & Sproston, K. (2002). Mental health and the built environment: cross-sectional survey of individual and contextual risk factors for depression. *Br J Psychiatry.*, 180, 428–433.
- Yüksel, Ş. (2022). Terk edilmiş endüstri alanlarının kültür-sanat odaklı yeniden işlevlendirilmesi: Hasanpaşa Müze Gazhane. In VII. *International Battalgazi Scientific Studies Congress* (28 Ocak, Malatya, s:1-11).
- Zhang, X., Edelenbos, J., & Gianoli, A. (2024). Identifying modes of managing urban heritage: results from a systematic literature review. *City, Culture and Society*, 36, 100560. <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2023.100560>
- Zheng, X., Chen, T., Zheng, C., & Heath, T. (2024). Unlocking public engagement in reused industrial heritage: weighting point evaluation method for cultural expression. *Buildings*, 14(9), 2695. <https://doi.org/10.3390/buildings14092695>